

Українське Подунав'я в роки Другої світової війни

та повоєнний період

(Історична довідка)

23 серпня 1939 р. був підписаний радянсько-німецький договір про ненапад і таємний додатковий протокол до нього, який передбачав розподіл сфер впливу в Східній Європі між двома тоталітарними режимами. У пункті 3 протоколу зазначалось: «Щодо південного сходу Європи, з радянської сторони підкреслюється інтерес до Бессарабії. З німецької сторони заявляється про її цілковиту незацікавленість у цих областях...». Саме цей пункт дозволив Радянському Союзу приєднати у майбутньому Бессарабію і Буковину.

Румунський уряд під тиском Німеччини заявив про повернення території Бессарабії і Північної Буковини СРСР. 28 червня 1940 р. південна група радянських військ під командуванням генерала армії Г.К. Жукова перейшла Дністер, вступила в Бессарабію і Північну Буковину і 3 липня закрила кордон з Румунією по річках Прут і Дунай.

На території колишніх Аккерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії 7 серпня 1940 р. була утворена Аккерманська область. 7 грудня 1940 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР центр області з Аккермана був перенесений в місто Ізмаїл, а область була перейменована в Ізмаїльську.

Нова влада запровадила політику радянзації, вже випробовану в Західній Україні. Активно проводилася націоналізація промисловості та торговельних підприємств, здійснювалася конфіскація поміщицьких і церковних земель, розпочалася організація колгоспів тощо. Відбулися зрушення в освітній сфері. В 1940 р. в Аккермані був заснований Учительський інститут, який почав готувати педагогічні кадри. Радянізація носила суперечливий характер. Однак, війна з Німеччиною перервала ці перетворення.

Воєнні дії почалися 22 червня 1941 р. Румунські війська намагалися форсувати Дунай і закріпитися на лівому березі ріки. 22 червня ворог п'ять

разів намагався висадити десант на лівий берег Дунаю, проте ці спроби виявилися марними. Дунайська флотилія замінувала окремі ділянки ріки між Галацем і Рені, гирло Тульчинського рукава.

Частини 14-го стрілецького корпусу 9-ї армії Південного фронту, загони прикордонної охорони і моряки-дунайці не лише стійко захищали державний кордон по річках Прут, Дунай, а й намагалися перейти до наступальних дій. Уже на четвертий день війни флотилія висадила кілька десантів на румунський берег Дунаю. Був захоплений плацдарм протяжністю 40 км уздовж лінії фронту і 16 км углиб ворожій території.

Оскільки тривале утримування плацдарму на ворожій території було неможливим, командуючий Приморською армією 19 липня 1941 р. наказав його залишити, що й було зроблено.

22 липня 1941 р. оборонці Подунав'я залишили край і зайняли оборону на Дністрі. Разом з військами за Дністер відійшло 9,5 тис. трудящих краю.

Через місяць після початку війни в Подунав'ї був встановлений румунсько-німецький окупаційний режим. Спочатку вся повнота адміністративної влади на окупованих східних територіях належала командуванню збройних сил Німеччини, Угорщини та Румунії. Відповідні повноваження Гітлер надав командуванню вермахту своїм наказом від 25 червня 1941 р.

Згідно з німецько-румунською угодою від 19 липня 1941 р. Румунії були передані під постійне управління території, віддані Радянському Союзу в 1940 р., і під тимчасове управління території, які розглядалися як плата за участь у війні проти СРСР.

На території південно-західної України і Молдавії були створені такі окупаційні зони: губернаторство «Трансністрія» (Задністров'я), до якої увійшли Одеська, південні райони Вінницької, західні райони Миколаївської областей та лівобережні райони Молдавії (з центром у місті Тирасполь, а з 17 жовтня 1941 р. – в місті Одеса), губернаторство «Буковина» (з центром в місті Чернівці), губернаторство «Бессарабія», куди увійшли Ізмаїльська

область і правобережні райони Молдавії (з центром в місті Кишинів). Таким чином, південно-західна частина українських земель і Молдавія потрапили до зони румунської окупації, однак входили до складу різних губернаторств.

Адміністрація губернаторств складалася переважно з румун, представники місцевого населення призначалися тільки на низові посади.

Бессарабське губернаторство, як і інші, поділялося на жудеці. У Південній Бессарабії існували 2 жудеця –Аккерманський та Ізмаїльський. В деяких документах названо ще й Ново-Кілійський жудець.

У Бессарабії було розміщено 9 жандармських легіонів. На чолі губернаторства Бессарабія став генерал Войкулеску, відомий через жорстоку розправу над учасниками Татарбунарського повстання. Румунська влада ввела смертну кару за невиконання наказів, за напад на румунських і німецьких солдатів, чиновників, а також за шпигунство і диверсії.

Заохочувалося переселення на бессарабські землі жителів зі «Старого Королівства». Їм надавалося безкоштовне житло, земельні наділи, худоба, допомога при створенні кооперативів та земельних товариств. Румунською владою були проведені заходи щодо інвентаризації наявних місцевих ресурсів. Промислові й торговельні підприємства були частково повернуті їх власникам, інші перейшли у власність держави. На територію «Старого Королівства» вивезли обладнання багатьох підприємств. За роки окупації майже наполовину скоротилися посівні площі краю, поголів'я худоби. Були встановлені норми постачання продовольства місцевим населенням, а також норми споживання продуктів. Населення у віці від 12 до 70 років примусово залучалося до різних робіт. Наказ Губернаторства «Бессарабія» від 15 листопада 1941 р. жорстко регламентував повсякденне життя.

У результаті війни й окупації людські втрати в українському Подунав'ї склали 24% від кількості населення станом на 1 січня 1941 р. На 41% скоротилося міське населення.

Румунський окупаційний режим на українських землях був м'якшим, у порівнянні з німецьким, разом з тим, здійснювалось етнічне очищення

румунського народу від чужорідних йому елементів. Масові репресії проти єврейського народу в Бессарабії й Буковині почалися вже влітку 1941 р.

У лютому 1942 р. Антонеску на засіданні уряду заявив, що потрібно позбутися росіян, українців, поляків, болгар, гагаузів, котрі населяють Бессарабію. У містах і селах створювалися спеціальні комісії, які вивчали ставлення місцевого населення до окупаційного режиму. В першу чергу переслідували тих, чийі родичі поїхали в Радянський Союз.

Концентраційні й трудові табори для військовополонених були створені поблизу Рені, в селі Мирнопілля Саратського району, під Болградом, в районі Ізмаїла, Кілії, в Татарбунарах. До Німеччини й Румунії на каторжні роботи було вивезено 15 тис. осіб. Населення чинило опір румунській владі. Однак спостерігалися й прояви колабораціонізму.

Наприкінці серпня 1944 р. наш край був визволений радянськими військами. Розпочався другий етап радянзації. Важливою складовою радянських перетворень стала колективізація сільського господарства. Негативні наслідки війни, створення колгоспів, розкуркулення, високі норми хлібозаготівель, несприятливі погодні умови тощо призвели до голоду 1946-1947 рр., що спричинив значні людські втрати. Масштаби втрат по-різному оцінюються в історичній літературі й потребують уточнень та глибокого аналізу.